

Tipurile psihologice după Jordan Fourneaux, privite de C.G. Jung

Ana Lukacs

«Deosebesc în total patru funcții fundamentale, două raționale și două iraționale, și anume: gândirea și sentimentul, respectiv senzația și intuiția. Nu pot da a priori un motiv pentru care consider fundamentale tocmai aceste patru funcții, pot releva doar faptul că mi-am format această concepție în urma unei experiențe îndelungate. Deosebesc aceste funcții între ele deoarece nu depind una de cealaltă, respectiv: nu se lasă reduse una la cealaltă.»

CG Jung

Cuvinte cheie: tip introvertit, extravertit, femeie introvertită, bărbat introvertit, femeie extravertită, bărbat extravertit

1. Generalități despre tipurile lui Jordan

Urmărind cronologic lucrările preliminare legate de problema tipurilor psihologice, se ajunge acum la un opuscul mai ciudat, a cărui cunoaștere se datorează prețioasei sale colaboratoare Dr Constance E. Long din Londra. E vorba de *Character As Seen In Body and Parentage* a lui Fourneaux Jordan.

În cele 126 de pagini ale cărțurii sale, Jordan descrie în principal două tipuri caracteriologice a căror definiție ne interesează din multe privințe deși, anticipând, putem spune că autorul ia doar pe jumătate în considerare tipurile noastre, iar în ce privește cealaltă jumătate, el adoptă punctul de vedere al tipului intuitiv și senzorial pe care îl amestecă apoi cu celălalt punct de vedere. Se dă mai întâi cuvântul autorului, spre a-și formula definiția introductivă. El afirmă: „Există două caractere fundamental diferite, două tipuri caracteriale distincte (și un al treilea, intermediar): unul la care tendința către activitate este puternică, iar tendința către reflecție slabă, și un altul, la care predomină aplecarea spre reflecție, în vreme ce pornirea spre activitate este mai slabă. Între aceste două extreme există nenumărate nuanțe. E suficient să arătăm însă că mai există și un al treilea tip [...], la care forța de reflecție și forța de acțiune își țin mai mult sau mai puțin cumpăna. Într-o clasă intermediară, pot fi grupate și acele caractere la care există o pornire către excentricitate sau la care domină alte posibile tendințe anormale în paguba proceselor emoționale și nonemoționale.”

Reiese limpede din această definiție că Jordan opune reflecției, gândirii, activitatea, fapta. E de înțeles că un observator superficial al Ființei umane este izbit mai întâi de contrastul dintre caracterul reflexiv și cel activ și de aceea dispus să definească opoziția cercetată și din acest punct de vedere. Dar chiar și simpla reflecție pe seama faptului că în mod necesar caracterul activ nu rezultă doar din impulsuri, ci că el poate să provină și din gândire, arată că este util să se definească opoziția observată și din această perspectivă. Jordan însuși ajunge la asemenea concluzii, introducând în considerațiile sale un alt element deosebit de valoros pentru noi, anume sentimentul. Astfel, el constată că tipul activ e mai puțin pasionat, în vreme ce temperamentul reflexiv se caracterizează tocmai prin pasionalitate. De aceea Jordan își numește tipurile „the less impassioned” și „the more impassioned”. Elementul pe care îl trecuse cu vederea în definiția introductivă este ridicat deci ulterior la rangul de termen constant. Deosebirea dintre concepții stă în faptul că Jordan consideră tipul mai puțin „pasionat” ca fiind întotdeauna și „activ”, iar pe celălalt ca „inactiv”. Socotesc nefericită această confuzie, căci există naturi extrem de pătimase și profunde care sunt totodată energice și active, și invers, naturi mai puțin pasionate și superficiale pe care nu le caracterizează acțiunea și nici măcar vreo formă oarecare inferioară de activitate.

După părerea mea, concepția sa altminteri valoroasă ar fi câștigat în claritate dacă el ar fi renunțat — ca reprezentând un cu totul alt punct de vedere — la determinarea caracteriologică, în sine importantă, a activității și a inactivității. Se va vedea din cele ce urmează că Jordan îl descrie prin tipul „less impassioned and more active” pe extravertit, iar prin tipul „more impassioned and less active” pe cel introvertit. Ambele pot fi active sau inactive fără a-și pierde caracteristicile tipologice, motiv pentru care se consideră că elementului activitate nu trebuie să i se confere un rol determinant principal, ca determinant de importanță secundară el joacă oricum un rol oarecare, de vreme ce potrivit cu felul său de a fi, extravertitul pare de regulă mult mai mobil, mai viu, mai activ decât introvertitul. Această calitate depinde în întregime de faza în care individul se află momentan în raport cu lumea exterioară. Un introvertit într-o fază extravertită apare activ, un extravertit într-o fază introvertită apare pasiv. Activitatea însăși ca trăsătură principală de caracter poate fi uneori introvertită, adică orientându-se către interior și desfășurând o activitate intelectuală și afectivă vie, în timp ce afară domnește o liniște profundă; alteori, ea poate fi extravertită, apărând sub forma acțiunii mobile, vii, în vreme ce în spatele ei se ascunde un gând fix, imuabil sau un sentiment tot la fel.

Înainte de a examina mai îndeaproape explicațiile lui Jordan, se subliniază din rațiuni de claritate conceptuală o împrejurare care, neluată în seamă, ar putea da naștere la confuzii. A fost menționat la început că în publicații anterioare se identificase tipul introvertit cu tipul gândire, iar tipul extravertit cu tipul simțire. S-au lămurit abia mai târziu, după cum s-a arătat, că introversia și extraversia ca atitudini fundamentale generale trebuie deosebite de tipurile funcționale. Aceste două atitudini sunt foarte ușor de recunoscut, în vreme ce pentru a identifica tipurile funcționale e deja necesară o experiență vastă. Uneori este deosebit de anevoios a decide care funcție este predominantă. Induce în eroare faptul că introvertitul — ca urmare a atitudinii sale abstractive — lasă în mod firesc impresia unui ins reflexiv și superior. Suntem de aceea înclinați să presupunem în cazul său primatul gândirii. Invers, extravertitul prezintă în chip natural foarte multe reacții care fac ușor să se presupună o predominare a sentimentului. Aceste presupuneri sunt însă iluzorii, căci extravertitul poate foarte bine aparține tipului gândire, iar introvertitul tipului simțire. Jordan descrie în general doar introvertitul și extravertitul. Acolo însă unde intră în detalii, descrierea sa lasă loc la neînțelegeri, prin faptul că el amestecă trăsăturile diferitelor tipuri funcționale care, din cauza unei insuficiente prelucrări a materialului, nu sunt net distinse unele de celelalte. În linii mari însă, imaginea atitudinii introvertite este inechivoc conturată în așa fel încât caracterul celor două atitudini fundamentale este pe deplin recognoscibil.

Caracterizarea tipurilor pe baza afectivității îmi pare a fi lucrul cel mai important în scrierea lui Jordan. Am văzut deja că reflexivitatea și superioritatea ființei introvertitului sunt compensate la nivelul inconștientului de o viață instinctuală și senzitivă arhaică. S-ar putea spune și că individul este introvertit pentru că trebuie să se ridice de la un caracter arhaic-impulsiv până la înălțimea dăătoare de siguranță a abstracției, spre a putea să stăpânească de acolo afectele rebele în mișcare sălbatică. Ceea ce și este valabil în multe cazuri. Invers, s-ar putea susține că viața afectivă cu rădăcini mai puțin adânci a extravertitului se pretează mai ușor la diferențiere și la îmblânzire, decât gândirea și simțirea arhaică și inconștientă, fantazarea care poate avea o influență periculoasă asupra personalității sale. Extravertitul caută de aceea să trăiască întotdeauna cât mai agitat și mai intens cu putință pentru a evita să se oprească la sine însuși și la gândurile și sentimentele sale rele. În temeiul acestor observații ușor de făcut, se explică un pasaj ce poate părea altminteri paradoxal în care Jordan afirmă că în cazul temperamentalului „less impassioned” (extravertit) domină intelectul care participă neobișnuit de mult la modelarea vieții,

în timp ce în cazul temperamentului reflexiv, tocmai afectele sunt acelea care revendică o importanță sporită.

S-ar zice la prima vedere că această idee contrazice afirmația după care tipul „less impassioned” ar corespunde tipului extravertit definit de C.G. Jung. Văzute însă mai îndeaproape, lucrurile nu stau așa, căci caracterul reflexiv încearcă să stăpânească afectele rebele, dar el este în realitate influențat de pasiune într-o măsură mai mare decât acela care își ia ca îndreptar conștient în viață dorințele orientate către obiect. Acesta, respectiv extravertitul, se străduie să reușească întotdeauna astfel, dar își dă în curând seama că sentimentele și gândurile subiective sunt acelea care îi ies în cale, perturbându-l. El este influențat de lumea sa psihică interioară într-o măsură mai mare decât își închipuie. Ceea ce el însuși nu poate să vadă, în schimb observatorilor atenți din jur nu le scapă, este intenționalitatea personală a străduințelor sale. De aceea ca regulă de bază el trebuie să-și pună neconștient întrebarea: „Ce vreau de fapt? Care este intenția mea ascunsă?” Celălalt, introvertitul, cu intențiile sale conștiente, elaborate, nu vede niciodată ceea ce anturajul său percepe cât se poate de limpede, faptul că intențiile sale slujesc în cele din urmă unor instincte puternice, dar lipsite de obiect și de scop, și sunt influențate în mare măsură de acestea. Cel care îl observă și îl judecă pe extravertit este înclinat să-i considere simțirea și gândirea scoase la vedere drept un vâl subțire ce acoperă doar incomplet o intenție rece și ingenioasă. Cel care încearcă să-i înțeleagă pe introvertit ajunge ușor la concluzia că el ține cu greu în frâu, prin sofisme aparente, o pasiune violentă.

Ambele judecăți sînt juste și false deopotrivă. False atunci când punctul de vedere conștient, conștiința în genere, este puternică și capabilă să reziste inconștientului; juste, atunci când un punct de vedere conștient slab se află în fața unui inconștient puternic și trebuie eventual să-i cedeze acestuia. Într-o astfel de situație, izbucnește ceea ce se află în fundal; într-un caz, intenția egoistă, în celălalt caz, pasiunea neînfrînată, afectul elementar care nu ține seama de nimic. Aceste reflecții ne permit să identificăm modul de observație al lui Jordan: el este evident orientat spre afectivitatea elementului observat, de unde nomenclatura „less emotional” și „more impassioned”. Dacă deci el îl consideră pe introvertit din unghiul afectului ca pasionat, iar pe extravertit din același unghi ca mai puțin pasionat sau chiar ca intelectual, putem desemna ca intuitiv modul său particular de cunoaștere. Am arătat deja că Jordan amestecă punctul de vedere rațional cu cel estetic. Dacă îl caracterizează pe introvertit ca fiind pătimaș, pe extravertit însă ca fiind intelectual, este pentru că el vede ambele tipuri din unghiul inconștientului, adică el le

percepe prin inconștientul său. El observă și recunoaște intuitiv, ceea ce se petrece probabil întotdeauna în cazul celui care posedă o cunoaștere practică a oamenilor. Oricât de corectă și de profundă poate fi ocazional o astfel de interpretare, ea suferă totuși de o limitare esențială: anume, ea trece cu vederea realitatea efectivă a ceea ce observă, judecă numai prin prisma propriei imagini inconștiente și nu prin aceea a fenomenului real. Această eroare de judecată este proprie în genere intuiției, motiv pentru care rațiunea întreține cu ea o relație tensionată și nu îi acordă decât în silă drept de existență, deși în anume cazuri este obligată să se convingă de exactitatea ei obiectivă. Formulările lui Jordan coincid astfel în mare cu realitatea, dar nu cu realitatea așa cum o înțeleg tipurile raționale, ci cu aceea inconștientă a lor. Atare împrejurări sunt de natură a crea mai mult ca orice confuzie în aprecierea fenomenelor observate și a îngreuna înțelegerea cu privire la ele. În această chestiune deci, să nu se poarte dispute pe seama nomenclurii, ci să se rețină exclusiv faptul că în fenomenele observate există diferențe care se opun. Deși Jung, potrivit felului său de a fi, se exprimă cu totul altfel decât Jordan, clasificările lor cu privire la fenomenele observate coincid (cu unele excepții).

Înainte de a trece la discutarea tipizării materialului lui Jordan, vom reveni pe scurt la cel de al treilea tip, „intermediate”, postulat de el. După cum am văzut, Jordan integrează aici, pe de o parte, categoria celor echilibrați, pe de alta, a celor neechilibrați. Nu este inutil a reaminti în acest loc de clasificarea școlii valentinienne: de insul hilic, subordonat celui psihic și, respectiv, pneumatic. Omul hilic corespunde, potrivit definiției sale, tipului senzorial, adică celui în care ale cărui determinări dominante sunt date în și prin simțuri, în și prin percepția senzorială. Tipul senzorial nu are gândire și nici simțire diferențiată, în schimb senzorialitatea îi este bine dezvoltată. Este acesta, după cum se știe, și cazul primitivului. Senzorialitatea instinctivă a primitivului își găsește replica în spontaneitatea psihicului său. Spiritualul, gândurile și se înfățișează ca apariții, ca să spun așa. Nu el este acela care le face sau le elaborează — în acest scop îi lipsesc aptitudinile —, ci ele se fac singure și îl năpădesc, îi apar chiar sub formă de halucinații. Această mentalitate poate fi numită intuitivă, căci intuiția este percepție instinctivă a unui conținut psihic emergent. În timp ce, de regulă, funcția psihologică principală a primitivului este senzorialitatea, funcția compensatoare mai puțin aparentă este intuiția. Pe o treaptă de civilizație mai înaltă, pe care unii au diferențiat mai mult sau mai puțin gândirea, alții simțirea, există, și nu puțini, care au dezvoltat într-o măsură mai mare intuiția, pe care o utilizează ca

funcție esențialmente determinantă. De aici rezultă tipul intuitiv. Cred din acest motiv că grupa intermediară a lui Jordan poate fi contopită cu tipul senzorial și cu tipul intuitiv.

2. Prezentare specială și critica tipurilor lui Jordan

În ce privește manifestarea generală a celor două tipuri, Jordan subliniază faptul că tipul mai puțin emotiv prezintă mult mai multe personalități proeminente sau marcante. Această afirmație vine din aceea că Jordan identifică tipul activ cu acela mai puțin emotiv, ceea ce este, după părerea lui Jung, inadmisibil. Exceptând această eroare, rămâne evident corectă observația lui după care cel care este mai puțin emotiv, sau extravertitul, cum am spune noi, se face mai remarcat prin purtarea lui decât emotivul sau introvertitul.

a) Femeia introvertită (The More Impassioned Woman)

Jordan vorbește mai întâi de caracterul femeii introvertite. Amintesc rezumativ punctele principale ale descrierii sale: comportament liniștit, caracter nu prea ușor descifrabil, ocazional critic, chiar sarcastic; dacă uneori proasta dispoziție se manifestă prea apăsător, ea nu este totuși nici capricioasă, nici agitată, nici certărească, nici „censorious” (termen care ar trebui tradus prin „cenzorial”), nici cârtitoare. Răspândește liniște în jurul ei, consolează și vindecă fără să-și dea seama. Sub această aparență somnolează însă afecte și pasiuni. Natura ei bransată pe sentiment ajunge încet la maturitate. Cu vârsta, farmecul caracterului îi sporește. Ea este „sympathetic”, adică simte și trăiește împreună cu ceilalți. [...] Caracterele feminine cele mai rele aparțin acestui tip. Ele sunt cele mai crude mame vitrege. Pot fi, ce-i drept, mame și soții foarte afectuoase, dar pasiunile și afectele lor sînt atât de puternice încât le întunecă rațiunea. Iubesc dar și urăsc prea mult. Gelozia le poate transforma în fiare. Urîndu-și copiii vitregi, îi pot tortura, fizic, de moarte. Acolo unde nu domină răul, moralitatea însăși este un sentiment profund care merge pe drumul său propriu, autonom, nu întotdeauna adaptabil opiniilor convenționale. Pe acest drum ea nu se angajează din spirit de imitație sau de supunere și nici într-un caz din dorința de a fi răsplătită, aici sau în lumea de dincolo. Ea își dezvoltă calitățile și defectele doar în intimitate; aici își arată bogăția inimii, grijile și bucuriile, dar și pasiunile și erorile, precum neîmpăcare, îndărătnicie, mînie, gelozie sau chiar desfrâu. Este supusă influenței momentului și puțin înclinată să se gîndească la bunăstarea celor absenți. Poate să uite ușor de ceilalți, cum poate să uite de timp.

Cînd se comportă afectat, poza ei nu se bazează pe imitație, ci vedește o schimbare de atitudine și de limbaj, corespunzătoare gândurilor și sentimentelor schimbate. Din punct de vedere social, rămîne în cele mai felurite medii cît mai egală cu sine însăși. În viața casnică și

socială nu are pretenții mari și este ușor de mulțumit. Formulează spontan judecăți, aprobând sau elogiind. Știe să liniștească și să încurajeze. Posedă compasiune pentru toate făpturile slabe, bipede sau patrupede. „Ea se înalță spre ceea ce e superior și se apleacă spre ceea ce e inferior, este soră și tovarășă de joacă a întregii naturi.” Judecata îi este blândă și tolerantă. Când citește, încearcă să sesizeze ideile cele mai intime și sentimentul cel mai adânc al cărții; motiv pentru care maltratează cartea cu sublinieri și observații marginale și o recitește. În această descriere se recunoaște ușor caracterul introvertit. Descrierea este însă într-un anumit sens unilaterală, căci are în vedere precumpănitor latura sentimentului și nu adâncește tocmai acel element caracteristic căruia eu îi acord o valoare specială, respectiv viața interioară conștientă. Jordan amintește că femeia introvertită este „contemplativă”, fără a intra însă în detalii. Cred însă că descriția lui confirmă afirmațiile lui Jung de mai sus despre modul său de observație; el se oprește mai ales asupra comportamentului exterior constelat de sentimente și asupra manifestărilor pasiunii, fără a intra în esența conștiinței acestui tip. De aceea el nu are în vedere faptul că viața interioară joacă un rol decisiv pentru psihologia conștientă a acestui tip. De ce, de pildă, femeia introvertită citește atent? Deoarece îi place mai înainte de toate să înțeleagă și să sesizeze gândurile. De ce este calmă și liniștitoare? Deoarece își păstrează pentru sine sentimentele și le activează în gânduri în loc să-i împovăreze pe ceilalți cu ele. Moralitatea ei neconvențională se sprijină pe reflecții profunde și pe sentimente convingătoare. Farmecul caracterului ei liniștit și rațional se întemeiază nu numai pe o atitudine calmă, ci și pe faptul că se poate vorbi cu ea rezonabil și coerent și că este în stare să onoreze argumentele partenerului ei. Ea nu îl întrerupe pe acesta cu ieșiri impulsive, ci îi însoțește opiniile de propriile ei gânduri și sentimente care rămân cu toate acestea valabile și nu se dau bătute în fața unor contraargumente.

Acestei ordini solide și frumos structurate a conținuturilor sufletești conștiente li se opune o viață afectivă haotică și pasionată, de care femeia introvertită este, cel puțin în aspectul ei personal, foarte adesea conștientă și de care se teme pentru că o cunoaște. Ea reflectează la sine însăși și are de aceea în afară o atitudine egală, putând cunoaște și admite o serie de lucruri fără a le acoperi de elogi sau de reproșuri. Deoarece viața afectivă îi blochează aceste însușiri, ea își repudiază, pe cât posibil, instinctele și afectele, fără însă a le domina. Pe cât de logică și de solid construită îi este conștiința, pe atât de elementar, de confuz și de nestăpânit îi este afectul. Îi lipsește acestuia nota propriu-zis umană, fiind disproporționat, irațional, un fenomen natural care străpunge ordinea umană. El nu are nici un gând ascuns și nici un fel de intenție, putând fi în

anumite condiții absolut distructiv, un torent sălbatic care nu urmărește, dar nici nu evită distrugerea, fără scrupule și necesar, ascultând doar de propria-i lege, un proces care se împlinește pe sine. Însușirile pozitive ale femeii introvertite vin din faptul că gândirea ei, tolerantă și binevoitoare, izbuteste să influențeze și să atragă o parte a vieții instinctuale, fără însă a o putea cuprinde și remodela integral. Femeia introvertită este mult mai puțin conștientă de afectivitatea ei decât de gândurile și sentimentele raționale care o animă. Este incapabilă să-și cuprindă întreaga afectivitate, dar are opinii utilizabile. În raport cu conținuturile spirituale, afectivitatea îi este mai puțin mobilă, posedă o anumită vâscozitate, o considerabilă inerție, fiind de aceea greu de schimbat; femeia introvertită este perseverentă, de unde constanța și modul ei egal de a fi de care nu este conștientă, de unde și îndărătnicia, iar uneori incapacitatea de a se lăsa rezonabil influențată în lucruri legate de afectivitate.

Aceste reflecții pot explica de ce judecarea femeii introvertite exclusiv din unghiul de vedere al afectivității este incompletă și nedreaptă, atât într-o accepție pozitivă, cât și într-una negativă. Dacă Jordan consideră că cele mai negative caractere feminine se află printre introvertite, faptul acesta vine, crede Jung, din aceea că el pune un accent prea mare pe afectivitate, ca și cum numai pasiunea ar fi mama răului. Copiii pot fi chinuiți de moarte și altminteri decât fizic. Și, invers, acea deosebită bogăție de iubire a femeilor introvertite nu este întotdeauna propria lor avuție, ci ele sunt adesea mai degrabă posedate de ea până în clipa în care, profitând de o împrejurare favorabilă, vor manifesta brusc, spre uimirea partenerului lor, o neașteptată răceală. Viața afectivă a introvertitului este în genere latura lui slabă, aceea pe care nu se poate neapărat conta. El se iluzionează singur în această privință, iar alții se iluzionează și se deziluzionează în legătură cu el, dacă îi iau în calcul doar afectivitatea. Spiritul îi este mai sigur, căci este mai adaptat. Natura afectivității sale este prea nedomolită.

b) Femeia extravertită (The Less Impassioned Woman)

Trecem acum la descrierea a ceea ce Jordan numește „less impassioned woman”. Trebuie și aici să eliminăm tot ceea ce el a amestecat în puncto activitate, amestec care nu face decât să tulbure identificarea caracterului tipic. De aceea, atunci când autorul vorbește de o anumită rapiditate a extravertitei, nu trebuie să înțelegem prin aceasta elementul energic, activ, ci doar mobilitatea proceselor active.

Despre femeia extravertită, Jordan afirmă că este caracterizată de o anumită rapiditate și de un anumit oportunism, mai degrabă decât de statornicie și consecvență. Viața ei este de regulă

plină de nenumărate mărunțișuri. Ea îl depășește chiar pe Lordul Beaconsfield care declara că lucrurile neînsemnate nu sunt prea neînsemnate, iar cele însemnate nu sunt prea însemnate.

Se interesează — la fel cum a făcut bunica ei și cum vor face și nepoții ei — de înrăutățirea generală a oamenilor și a lucrurilor. Este convinsă că nimic nu izbutește fără intervenția ei. Adesea e foarte utilă în mișcări sociale. Risipă de energie în treburi casnice, care sunt pentru multe dintre ele scopul exclusiv al vieții. Adesea, lipsită de idei, de pasiuni, de calm și de greșeli.

Dezvoltarea afectivă i se încheie timpuriu. La optsprezece ani este tot atât de înțeleaptă ca la patruzeci și opt. Orizontul ei spiritual nu e nici adânc, nici larg, dar este limpede de la bun început, înzestrată, ajunge în posturi de conducere. În societate manifestă sentimente de bunăvoință, e generoasă, ospitalieră cu oricine. Judecă pe oricine, uitând că și ea însăși va fi judecată. Este caritabilă. Nu are pasiuni puternice. Iubirea este pentru ea o chestiune de preferință, ura — doar aversiune, gelozia — doar vanitate rănită. Entuziasmul ei nu durează. Gustă frumusețea poeziei, mai puțin patosul acesteia. Credința sau necredința sunt la ea mai degrabă depline decât puternice. Nu are convingeri propriu-zise, dar nici presimțiri rele. Nu crede, ci acceptă; nu e necredincioasă, ci nu știe ce să creadă. Nu cercetează și nu se îndoiește. În lucruri importante se lasă în voia autorității, în cele mărunte trage concluzii pripite. În propria ei lume mică toate sînt așa cum nu trebuie să fie, în lumea mare, toate sunt în ordine. Se opune instinctiv la transpunerea concluziilor raționale în practică.

Acasă arată un cu totul alt caracter decât în societate. Căsătorii încheie în bună parte din vanitate, din plăcerea schimbării, din supunerea față de tradiție, din dorința de a-și întemeia viața pe o „bază solidă” sau de a obține o sferă de influență mai mare. Dacă bărbatul ei aparține tipului „impassioned”, el își iubește copiii mai mult decât o iubește pe ea. În cercul ei domestic se petrec tot felul de lucruri neplăcute. Aici se lansează în învinuiri lipsite de sens. Imposibil de prevăzut „când va ieși soarele”. Nu se observă pe sine și nu se critică. Dacă i se reproșează faptul că îi judecă și îi mustră continuu pe cei din jur, este uimită, se simte jignită și declară că nu vrea decât binele, „dar că există oameni care nu știu ce este bine pentru ei”. Modul în care ar vrea să facă bine familiei ei este cu totul diferit de felul în care ține să-i ajute pe ceilalți. Gospodăria trebuie să arate întotdeauna astfel încât să poată fi văzută de oricine. Societatea trebuie să fie sprijinită și stimulată. Asupra claselor de sus vrea să facă impresie, pe cele de jos să le țină sub ordine.

Propria-i casă îi este iarnă, societatea — vară. Transformarea începe în clipa în care primește vizite.

Nici un fel de înclinare către asceză — respectabilitatea ei nu i-o cere. Iubire de schimbare, de mișcare, de recreare. E în stare să înceapă ziua la biserică și să o încheie la o operă comică. Relațiile sociale constituie pentru ea o delectare. În ele își află totul, munca și fericirea. Crede în societate și societatea crede în ea. Sentimentele ei sunt prea puțin influențate de prejudecăți; din obișnuință se comportă „respectabil”. Imită cu plăcere și alege în acest scop cele mai bune modele, fără să-și dea însă seama. Cărțile pe care le citește trebuie să conțină viață și personaje în acțiune.

Acest bine cunoscut tip feminin, numit de Jordan „less impassioned”, este fără îndoială extravertit, ceea ce se vede din întregul comportament, denumit extravertit tocmai din pricina felului său de manifestare. Modul de a judeca neîntrerupt, fără suportul unei reflecții reale, nu este altceva decât extravertirea unei impresii fugitive care nu are nimic de a face cu un gând adevărat. Îmi amintesc de un aforism plin de spirit pe care l-am citit undeva. „A gândi e atât de greu încât cei mai mulți judecă.” A reflecta cere mai cu seamă timp, motiv pentru care cel care reflectează nu mai are prilejul să-și exprime neîntrerupt judecata. Incoerența și inconsecvența judecății, dependența ei de tradiție și de autoritate arată lipsa unei reflecții autonome, tot așa, lipsa de autocritică și de autonomie a opiniei probează o funcționare defectuoasă a judecății. Lipsa vieții spirituale interioare se manifestă mult mai deslușit la acest tip decât prezența ei la tipul introvertit din descripția de mai sus. Potrivit acestei descripții, am fi înclinați să conchidem că afectivitatea are un cusur tot atât de mare sau și mai mare, fiind vădit superficială, plată, aproape inautentică, fiindcă intenția care i se asociază întotdeauna sau care poate fi descoperită în spatele ei face ca tendința afectivă să fie aproape lipsită de orice valoare. Cred încă că autorul subestimează lucrurile în acest caz, tot așa cum le supraestimase în cazul precedent. În ciuda faptului că ocazional i se recunosc calități pozitive, tipul este totuși în ansamblu minimizat.

Funcționează aici, crede Jung, o anume prejudecată a autorului. E suficient de cele mai multe ori să facem experiențe neplăcute cu unul sau mai mulți reprezentanți ai unui tip sau ai altuia, spre a pierde mai apoi interesul pentru toate cazurile asemănătoare. Nu trebuie uitat că după cum bunul-simț al femeii introvertite se bazează pe adaptarea exactă a conținuturilor lor ei spirituale la gândirea general valabilă, afectivitatea femeii extravertite posedă o anume mobilitate și profunzime scăzută datorită adaptării ei la viața generală a societății umane. E vorba în acest

caz de o afectivitate socialmente diferențiată a cărei valabilitate generală nu poate fi contestată și care se detașează avantajos chiar de caracterul greoi, tenace și pasionat al afectului introvertit.

Afectivitatea diferențiată a suprimat haoticul din patos, devenind o funcție de adaptare disponibilă, în paguba, în orice caz, a vieții spirituale interioare care strălucește prin absență. Ea există însă nu mai puțin în inconștient, într-o formă corespunzătoare pasiunii introvertite, anume într-o stare de nedezvoltare, caracterizată de infantilism și arhaism. Spiritul nedezvoltat din inconștient conferă tendinței afective conținuturi și motive secrete care lasă o impresie defavorabilă observatorului dotat cu spirit critic, dar care trec nebăgate în seamă de către cel fără spirit critic. Impresia puțin îmbucurătoare pe care o produce asupra spectatorului perceperea motivelor egoiste, rău disimulate, face să se uite prea lesne realitatea și utilitatea adaptată a aspirațiilor manifestate. Dacă nu ar exista aspecte diferențiate, ar dispărea din viață tot ceea ce este ușor, neangajant, moderat, inofensiv, superficial. Ne-am sufoca într-un patos neîntrerupt sau în abisul pasiunii refulate. Dacă funcția socială a introvertitului este percepută în principal de individ, extravertitul stimulează viața societății care are, și ea, drept la existență. Extravertirea de aceea este necesară, pentru că aruncă în primul rînd o punte către celălalt.

Exprimarea afectului acționează după cum se știe sugestiv, în vreme ce spiritualul își poate desfășura eficiența doar mediat, în urma unei transpuneri penibile. Afectele necesare funcției sociale nu trebuie să fie deloc adânci, altminteri stârnesc pasiuni la ceilalți. Pasiunea însă tulbură viața și prosperitatea societății. Tot așa, nici spiritul diferențiat și adaptat al introvertitului nu este adânc, ci mai degrabă extensiv, nu tulbură și nu incită, ci acționează rezonabil și calm. Dar după cum introvertitul devine supărător prin vehemența pasiunii sale, extravertitul devine incitant prin gândurile și sentimentele sale semiconștiente pe care, incoerent și fără legătură, le aplică adesea semenilor săi sub forma unor judecăți necruțătoare lipsite de tact. Reunind toate judecățile de acest fel și încercând să construim sintetic pe baza lor o psihologie, ajungem mai întâi la o concepție fundamentală absolut animalică nicidecum mai prejos, în ce privește sălbăticia dezolantă, brutalitatea și prostia, decât afectivitatea criminală a introvertitului. Nu pot de-accea să fiu de acord cu afirmația lui Jordan potrivit căreia caracterele cele mai rele se află printre naturile pasionate introvertite. Printre cele extravertite există tot atâta răutate și tot atât de temeinică. Acolo unde pasiunea introvertită se exprimă prin fapte brutale, trivialitatea gândirii și simțirii extravertite inconștiente săvârșește infamii la adresa sufletului victimei. Nu știu ce este mai rău. Dezavantajul în primul caz vine din aceea că fapta este vizibilă, în vreme ce mentalitatea

trivială în ultimul caz se ascunde în spatele unui vâl de comportament acceptabil. Aș vrea să subliniez solitudinea socială a acestui tip, participarea lui activă la bunăstarea semenilor săi, ca și tendința marcată de a face altora bucurii. Această calitate, introvertitul o are de cele mai multe ori doar în fantezie.

Afectele diferențiate au mai departe avantajul grației, al formei frumoase. Ele răspândesc o atmosferă estetică binefăcătoare. Există uimitor de mulți extravertiți care se îndeletnicesc cu artele (de cele mai multe ori cu muzica), nu atât pentru că sunt dotați, ci pentru că astfel pot sluji societatea. Chiar și mania de a critica nu are întotdeauna caracter neplăcut sau lipsit de valoare. Foarte adesea se limitează la o tendință educativă adaptată care produce efecte benefice. Tot la fel, judecata nu este întotdeauna rău intenționată, ci mai degrabă contribuie la reprimarea extravaganțelor și a excrescențelor păgubitoare care nu sunt defel favorabile vieții și bunăstării societății. Ar fi, în genere, nejustificat să se afirme că unul din tipuri este în anume privință superior celuilalt. Tipurile se completează reciproc și diferența dintre ele dă măsura tensiunii de care atât individul, cât și societatea au nevoie pentru a subzista.

c) Bărbatul extravertit (The Less Impassioned Man)

Despre bărbatul extravertit, Jordan afirmă: imprevizibil și indecis în atitudine, înclinare către dispoziție capricioasă, agitație, nemulțumire și criticism, judecă orice și pe toate la un loc în mod depreciator și este întotdeauna mulțumit de sine. Deși judecata îi este adesea falsă iar proiectele îi eșuează, are nemăsurată încredere în ele. Așa cum spune Sydney Smith despre un celebru om politic din timpul său: era gata în fiecă clipă să preia comanda flotei din Canalul Mânecii sau să amputeze un picior. Bărbatul extravertit are o formulă precisă pentru tot ce i se întâmplă: fie că lucrul nu este adevărat, fie că este cunoscut de multă vreme. Pe firmamentul său nu este loc pentru doi sori. Dacă însă mai apare unul, atunci el însuși se consideră martir.

Este precoc. Îi place să administreze, iar în societate este adesea extrem de util. Dacă funcționează într-o comisie de binefacere se interesează de alegerea spălătoresei și, în egală măsură, de aceea a președintelui. Se dăruiește cu toate forțele societății, căreia i se înfățișează ca înzestrat cu încredere în sine și perseverență. Este dispus întotdeauna să aibe experiențe, căci experiențele îl ajută. Preferă să fie președintele cunoscut al unei comisii alcătuite din trei membri decât binefăcătorul necunoscut al unui întreg popor. Înzestrarea mai mică nu-i micșorează defel importanța. E activ? Crede că e energic. E palavragiu? Crede că are talent oratoric.

Se întâmplă rareori să producă idei noi sau să deschidă drumuri noi, dar e întotdeauna gata să urmeze, să înțeleagă, să aplice și să execute. Este înclinat să împărtășească convingerile religioase și politice existente și unanim acceptate. În anumite împrejurări e dispus totuși să-și admire cutezanța ideilor eretice. Nu rareori însă idealul său este atât de înalt și de puternic încât nimic nu îl poate împiedica să-și formeze o concepție largă și corectă despre viață. Caracteristicile vieții sale sunt de cele mai multe ori moralitatea, veracitatea și principiile ideale, dar uneori plăcerea de a obține efecte imediate îi creează dificultăți.

Dacă, aflându-se întâmplător într-o adunare publică, nu va avea nimic de făcut, respectiv de propus, de apărut, de solicitat sau de contrazis, atunci se va scula în picioare și va cere cel puțin să se închidă o fereastră, ca să nu fie curent, sau mai degrabă să se deschidă una, ca să intre mai mult aer. Căci el are deopotrivă nevoie de aer și de atenția celorlalți. E întotdeauna înclinat să facă ceea ce nimeni nu i-a cerut, convins fiind că oamenii îl văd așa cum vrea el să fie văzut, anume ca pe cineva care nu doarme, reflectând la binele semenilor săi. Și-i îndatorează pe ceilalți și drept urmare nu rămâne nerăsplătit. Este capabil să emoționeze prin discursul său, fără a fi el însuși emoționat. Descoperă repede dorințele și opiniile celorlalți. Atrage atenția asupra primejdiilor ce amenință, organizează și negociază abil cu adversarii. Are întotdeauna proiecte și vădește o senzațională hărnicie. De câte ori este posibil, societatea trebuie impresionată în chip plăcut sau, când nu este posibil, cel puțin uimită, sau dacă nici așa ceva nu merge, atunci măcar speriată sau zguduită. El este un salvator de profesie; și nu îi este neplăcut să fie recunoscut ca atare. Prin noi înșine, noi nu putem face nimic bun — dar putem crede în el, visa despre el, mulțumi Domnului pentru că ni l-a dat și îl putem ruga să ne vorbească.

E nefericit în odihnă și nu știe să se odihnească așa cum trebuie. După o zi plină de muncă, trebuie să petreacă o seară incitantă la teatru, la concert, în biserică, în bazar, la club sau la toate împreună. Dacă a lipsit la o adunare, o va tulbura cel puțin printr-o telegramă ostentativă de scuze.

Și această descriere ne îngăduie să recunoaștem tipul. Dar aproape mai mult decât în cazul descriției femeii extravertite, apare și aici, în ciuda unor observații favorabile, elementele unei devalorizări caricaturizante. Ceea ce se explică în parte prin faptul că această metodă descriptivă nu poate să dea seama în genere de caracterul extravertit, căci este imposibil să se pună în lumină, prin mijloace intelectuale, valoarea specifică a extravertitului; ceea ce în cazul introvertitului este cu mult mai ușor, deoarece raționalitatea și motivația conștientă a acestui tip se pot exprima prin

mijloace intelectuale, la fel ca și realitatea pasiunii sale și a faptelor ce decurg din ea. La extravertit, în schimb, accentul principal cade pe relația cu obiectul. Doar viața însăși pare să dea extravertitului dreptul pe care nu i-l poate conferi critica intelectuală. Doar viața îi pune în evidență și recunoaște valoarea. Se poate constata, ce-i drept, că extravertitul este socialmente util, că își poate dobândi mari merite în ce privește progresul societății umane etc. Dar analiza mijloacelor și a motivației sale va da întotdeauna un rezultat negativ, căci valoarea principală a extravertitului nu se află în el însuși, ci în relațiile reciproce pe care le întreține cu obiectul.

Critica intelectuală nu poate să nu procedeze analitic și să nu facă deplină lumină în cazul observat prin referire la motivațiile și intențiile acestuia. Pentru psihologia extravertitului rezultă însă o imagine de-a dreptul deformată, iar cine își imaginează a fi găsit, pe baza unei astfel de descrieri, atitudinea potrivită pe care trebuie să o ia față de un extravertit, constată cu uimire că personalitatea reală definde descriția. O interpretare atât de unilaterală împiedică adaptarea la atitudinea extravertită. Pentru a da seama de ea, trebuie eliminată orice reflecție în ce o privește, tot așa după cum și extravertitul se adaptează corect introvertitului doar dacă este în stare să ia ca atare conținuturile spirituale ale acestuia, făcând abstracție de posibila lor aplicare practică. Analiza intelectuală nu poate face altceva decât să atribuie extravertitului tot felul de gânduri ascunse, colaterale, de intenții și altele de același gen, care în realitate nu există, afară doar de reflexul palid al unor aspecte ascunse în inconștient. Este într-adevăr așa: extravertitul, dacă nu are nimic de spus, cere să se închidă sau să se deschidă fereastra. Or, cine observă acest lucru? Cine este izbit de el? Doar acela care încearcă să-și dea seama de motivele și intențiile posibile ale unui astfel de act, deci acela care reflectează, analizează, reconstruiește, în timp ce pentru toți ceilalți acest zgomot mărunț se pierde în larma generală a vieții, fără ca ei să găsească prilejul de a vedea în el un lucru sau altul. Or, psihologia extravertitului se manifestă tocmai în acest fel: ea ține de evenimentele vieții omenești curente și nu semnifică nici mai mult, nici mai puțin. Doar acela care reflectează vede mai departe și vede greșit — în ce privește viața —, dar vede corect în ce privește aspectul ideilor ascunse în inconștient. El nu vede omul pozitiv, ci doar umbra lui. Iar umbra justifică o judecată în defavoarea omului pozitiv conștient. Cred că ar fi bine, spre a înlesni înțelegerea, să separăm pe om de umbra lui, de inconștient, altminteri discuția riscă o confuzie conceptuală fără pereche. Percepem la altul multe lucruri ce nu țin de psihologia sa conștientă, ci vin din inconștient, și ne lăsăm induși în eroarea de a-i atribui, ca unui eu conștient, calitatea observată. Viața și destinul procedează întocmai, dar psihologul care, pe de o parte,

ținește la cunoașterea structurii psihicului, pe de alta, la realizarea unei înțelegeri mai bune între oameni, nu ar trebui să procedeze tot la fel, ci să-i separe net pe omul conștient de cel inconștient, căci claritatea și înțelegerea nu se obțin niciodată prin reducerea la aspectele de fundal, la lumini auxiliare și sferturi de ton, ci prin asimilarea punctelor de vedere conștiente.

d) Bărbatul introvertit

Despre caracterul bărbatului introvertit (The More Impassioned And Reflective Man), Jordan afirmă: plăcerile sale nu se schimbă de la oră la oră, iubirea sa de plăcere este de natură genuină, el nu caută plăcerea din simplă agitație. Dacă ocupă o funcție publică, aceasta este în virtutea unei aptitudini anume sau a unei idei pe care dorește să o realizeze. O dată ce și-a încheiat munca, se retrage bucuros; știe să-i aprecieze pe ceilalți și preferă să vadă un lucru prosperând în mâna altuia decât ruinându-se într-una sa proprie. El supraevaluează ușor meritele colaboratorilor săi. Nu insultă și nu poate căpăta vreodată deprinderea de a insulta. Se dezvoltă încet, este șovăitor, nu aparține conducătorilor de religii, nu posedă niciodată atîta siguranță de sine încât să știe cu exactitate ce este o greșală pentru care ar trebui să-și ardă semenul pe rug. Deși nu e lipsit de curaj, nu are atîta încredere în adevărul său infailibil încât să se lase ucis pentru el. Înzestrat cu aptitudini importante, este împins în prim-plan de cei în mijlocul cărora trăiește, în timp ce tipul extravertit pozează singur în vedetă.

Este semnificativ faptul că la capitolul bărbatului introvertit de care este vorba aici, autorul nu spune efectiv nimic mai mult decât ceea ce rezultă din extrasul pe care l-am prezentat. Lipsește mai ales descrierea pasiunii, pentru care tipul este denumit „impassioned”. Se cuvine, firește, să fim prudenți în ipoteze diagnosticante, dar acest caz pare să invite la presupunerea după care capitolul despre bărbatul introvertit este atît de lacunar din motive subiective. După descrierea pe cît de minuțioasă, pe atît de nedreaptă a tipului extravertit, ne-am fi așteptat ca și prezentarea tipului introvertit să fie la fel de temeinică. De ce nu este așa?

Să presupunem că Jordan însuși a fost un introvertit; în acest caz este de înțeles că el nu a ținut să ofere o descriere asemănătoare aceleia pe care a făcut-o, cu necruțătoare ascuțime, tipului opus. Nu aș spune că din lipsă de obiectivitate, ci din lipsa de cunoaștere a propriei umbre. Introvertitul este în imposibilitate de a ști sau de a-și imagina cum apare el tipului extravertit, decât doar dacă l-ar determina pe acesta să-i spună dinainte, cu riscul de a trebui mai apoi să-i provoace la duel. Căci după cum extravertitul nu este înclinat să accepte descrierea de mai sus ca o imagine binevoitoare și exactă a caracterului său, tot astfel nici introvertitul nu este dispus să

accepte caracterizarea pe care i-o face un observator și critic extravertit. Și care ar fi, și ea, la fel de devalorizantă. Căci, după cum introvertitul încearcă să-i înțeleagă pe extravertit și nimerește cu totul alături, tot astfel extravertitul încearcă să înțeleagă viața interioară spirituală a celui alt din unghiul de vedere al vieții exterioare și nimerește tot atât de mult pe alături. Introvertitul face întotdeauna greșea de a voi să deducă acțiunea din psihologia subiectivă a extravertitului, extravertitul însă nu poate înțelege viața spirituală interioară decât ca o consecință a unor împrejurări exterioare. O suită de idei abstracte a căror relație cu obiectul nu este vizibilă probabil că îi apare extravertitului ca un fel de himeră. Și, într-adevăr, fanteziile introvertite nu sunt adesea decât așa ceva. Oricum, despre bărbatul introvertit ar fi multe de spus și i s-ar putea trasa un contur la fel de nefavorabil ca și acela care se desprinde din capitolul despre insul extravertit al lui Jordan. Importantă mi se pare observația lui Jordan potrivit căreia plăcerea introvertitului este de „natură genuină”. Pare a fi în genere o particularitate a sentimentului introvertit faptul că el este genuin, că este, deoarece există din el însuși, deoarece își trage rădăcinile din natura profundă a omului, deoarece se înalță cumva din sine însuși ca propriul său scop; nu se află în slujba nici unui alt scop, nu se împrumută nici unuia și se mulțumește să se realizeze pe sine. Acest lucru ține de spontaneitatea fenomenului arhaic și natural care nu s-a înclinat încă în fața intențiilor civilizației. Pe drept sau pe nedrept, oricum fără a ține seama de drept sau de nedrept, de oportunitate sau de inoportunitate, starea afectivă se manifestă, impunându-se subiectului, chiar împotriva voinței și a așteptărilor acestuia. Nu este nimic în ea care să ducă la concluzia că există motivații gândite.

Nu ne vom referi aici și la alte capitole din cartea lui Jordan. El citează drept exemplu personalități istorice, prilej cu care iese la iveală o sumă de puncte de vedere eronate care se bazează pe greșea mai sus amintită, pe care o face autorul introducând criteriul activului și pe acela al pasivului și amestecându-le cu celelalte. El ajunge astfel să conchidă nu o dată că o personalitate activă poate fi atribuită și tipului lipsit de pasiune, și invers, că o natură pasionată ar trebui să fie mereu pasivă. Interpretarea lui Jung încearcă să evite această eroare, eliminând cu totul punctul de vedere al activității.

Bibliografie:

Jung, C. G., (1997). *Tipuri psihologice* . București: Editura Humanitas.

Jung, C.G. (1994). *Puterea sufletului*. București: Editura Anima.

Revista de Psihoterapie Integrativă